

Elvedina Bilajbegović

POJAM ŽIVOTINJE U FRAZEOLGIZMIMA NJEMAČKOG I BOSANSKOG, HRVATSKOG, SRPSKOG JEZIKA

Sažetak

Bogatstvo jednog jezika mjeri se mnoštvom frazeoloških izraza. Stoga su frazeološki izrazi iznimno važni za jedan jezik. Uz pomoć frazema bolje možemo razumjeti geografski, politički, kulturni i duhovni život jednog naroda.

Postoje određene poteškoće prilikom usvajanja jednog jezika, pošto ne mora da postoji ekvivalencija frazeološkog izraza između maternjeg i stranog jezika koji se usvaja. Doslovno prevođenje može dovesti do nesporazuma. Bitno je za onog koji uči strani jezik da shvati da se frazeološki izraz uči kao cjelina.

Sa frazemom možemo izraziti nešto što se jednostavnim riječima ne može opisati. Za onog koji uči strani jezik frazeologija predstavlja najteži stepen usvajanja stranog jezika. Veoma je važno naučiti ispravno koristiti frazeme.

Ključne riječi: frazeologija, frazem, frazeološki izraz, idiomatičnost, polileksičnost, uklopivost, reproduciranje

Definicija pojma frazeologizma i terminološki problem

Frazeologija je naučna disciplina koja se bavi proučavanjem frazeoloških jedinica. Razvoj ove naučne lingvističke discipline počeo je početkom 19. stoljeća s ruskim lingvistima. Ruski lingvisti osnovnu frazeološku jedinicu nazivaju frazeologizmom. Franzus Charles Bally smatra se osnivačem evropske frazeologije. On razlikuje čvrste grupe riječi koje nisu idiomatične i one koje su idiomatične. Njegov učenik Vinogradov razradio je njegove osnovne ideje. Vinogradovljeva klasifikacija frazema dugo godina se održala u teoriji frazeologije. Na engleskom govornom području ustalio se, pak, termin idiom.

Postoje dvije vrste naziva za pojam frazeološke jedinice: jedna potječe od grčke riječi *phrasis* koja u prevodu znači *izraz, izričaj*, a druga, također, dolazi od grčke riječi *idioma* a značenje

joj je *osobitost*. U prvoj skupini imamo termine kao što su frazeologija, frazem, frazeologizam, a u drugoj idom, idiomatika, idiomatizam. Mnoge ćemo termine naći za pojam frazeološke jedinice koja dovodi do haotične terminološke raznolikosti, na osnovu čega se da zaključiti da se jo uvijek radi o veoma mladoj lingvističkoj disciplini.

Fleischer paralelno upotrebljava frazeologizam i frazeoleksem. Međutim, on istovremeno upozorava da ta dva pojma nisu istoznačna. Termin frazeologizam nadređen je frazeoleksemu. Spojevi riječi kod Fleischera podijeljeni su na centar i periferiju. Prema njegovom mišljenju, centar je spoj riječi s najmanje jednom autosemantičkom i jednom sinsemantičkom riječju a odlikuje se idiomatičnošću, stabilnošću i leksikalizacijom.

Burger (2003:15) frazem definira kao *Phraseologisch ist eine Verbindung von zwei oder mehr Wörtern dann, wenn erstens, die Wörter eine durch die syntaktischen und semantischen Regularitäten der Verknüpfung nicht voll erklärable Einheit bilden, und wenn zweitens, auf der anderen Seite die Wortverbindung in der Sprachgemeinschaft, ähnlich wie ein Lexem, gebräuchlich ist.*

S druge strane, Matešić J. (1979: 248) frazem definira ovako: *Frazem tvori terminološki red sa jedinicama nižih nivoa leksemom, morfemom, fonemom; pri tome smo svjesni da ovdje postoje razlike. Svaki tekst se može razložiti na leksem, morfem i fonem, ali ne i svaki u frazeme.*

Za frazeološka ispitivanja našeg jezika možemo reći da su još uvijek u začetku. U zadnje vrijeme se može naći poneki članak koji se bavi proučavanjem frazema. Pored spomenutih termina frazeologizam i frazem u b/h/s jeziku ravnopravno se koriste i termini kao ustaljena fraza, idiomatska fraza, idiom, frazeološki izraz.

Karakteristike frazema

U osnovne karakteristike frazema spadaju: idiomatičnost, stabilnost, polileksičnost, uklopivost i reproduciranje.

Idiomatičnost

Značenje frazema nije zbir značenja pojedinačnih leksema, već značenje proizilazi iz frazema kao cjeline. Za pojam idiomatičnost nalazimo i nazive desemantizacija, semantička preoblika, deaktualizacija leksičkog značenja.

Na primjeru ove dvije rečenice pokazat će se pojam idiomatičnosti:

1. Peter hat bei seiner Mutter ein Auto in der Garage.
2. Peter hat bei seiner Mutter einen Stein im Brett.

Prva rečenica daje smisao i između komponenata riječi postoji regularni odnos između značenja komponenata riječi i značenja rečenice. U drugoj rečenici nema slaganja pojedinih riječi i kompletnog značenja, tako da smisao rečenice iz pojedinih riječi ne možemo shvatiti. *Einen Stein im Brett haben* pokazuje velik stepen idiomatičnosti i znači *biti cjenjen*, *biti preferiran*. Između riječi *Stein* i *Brett* nema semantičke kongruencije, iz čega slijedi da su te dvije riječi nespojive.

Nadalje, možemo naći i takve frazeme kod kojih se idiomatičnost ne može tražiti putem metaforizacije, već se treba shvatiti u prenesenom smislu, kao npr. *etwas werden* čije sa značenjem *postati nešto*.

Stabilnost

Stabilnost znači da je frazeološki izraz neraščlanjiv skup riječi sastavljen od najmanje dvije riječi, od kojih je jedna autosemantička a druga sinsemantička riječ. Pojedine dijelove riječi kod nekih frazema nije moguće zamijeniti drugom riječju, pa čak ni sinonimom, npr. *slika i prilika*, jer se ne kaže *prilika i slika*.

Stabilnost se označava kroz slijedeća obilježja:

- a) pojedini dijelovi frazema se ne mogu zamijeniti – uvijek se kaže *den Stuhl vor die Tür stellen* (nekog izbaciti pred vrata);
- b) frazem se ne može naglasiti – značenje ostaje isto kada se kaže „*den Stuhl vor die Tür stellen*“ ili „*den Stuhl vor die Tür stellen*“;
- c) frazem se ne može objasniti uz dodavanje riječi npr. *ein großes Sofa vor die Tür stellen*;
- d) frazem može sadržavati riječi koje u jeziku samostalno ne nalazimo npr.: *auf dem Holzweg sein* (biti na pogrešnom putu) – riječ *Holzweg* osim u ovom izrazu ne možemo naći kao riječ sa samostalnim prevodom.

Ipak postoje i takvi frazemi kod kojih je moguća zamjena jedne komponente, npr. *bojati se (plašiti se) svoje sjene*.

Polileksičnost

Polileksičnost znači da se frazemi sastoje od jedne autosemantičke i jedne sinsemantičke riječi. One mogu da se grade i od više autosemantičkih riječi, npr. *einem Speck durchs Maus ziehen* (nekome se dodvoravati), *sich mit fremden Federn schmücken* (kititi se tuđim perjem), *wie eine Made im Speck leben* (živjeti kao bubreg u loju).

Uklopivost

Frazemi su postojane veze te se stoga kao leksičke jedinice mogu uklopiti u kontekst u svim sintaktičkim funkcijama.

Reproduciranje

Frazem ne nastaje u govornom aktu već se reproducira kao gotova cjelina. Usko povezani su reproduciranje, stabilnost i idiomatičnost. To ne znači da sva tri kriterija moraju biti prisutna kod jednog frazema.

Pojam životinje u frazemu

Kada je čovjek davao nazive životinjama, polazio je od svojih iskustava, okoline i od posmatranja prirode. Tako pojam zmije ima različita značenja u različitim narodima. Osobine životinja stapale su se vremenom sa osobinama čovjeka, tako da slikovito možemo prikazati osobu, njen postupak ili određenu situaciju, kao u slijedećim primjerima:

- *aus einer Mücke einen Elefanten machen* – od muhe napraviti slona
- *fleißig wie eine Ameise sein* – biti marlji kao mrav
- *auf der Bärenhaut liegen* – lječariti
- *wie ein Pferd arbeiten* – raditi kao konj
- *mit jemandem Katz und Maus spielen* – igrati se s kim mačke i miša
- *kein Hahn kräht danach* – pojeo vuk magarca
- *da liegt der Hund begraben* – u tom grmu leži zec
- *gesund wie ein Fisch im Wasser* – zdrav kao riba
- *Eulen nach Athen tragen* – nositi drva u šumu
- *watscheln wie eine Ente* – hodati kao patka

Problemi prilikom prevođenja

Prevod frazema s jednog jezika na drugi predstavlja poteškoće. Mora se uzeti u obzir da jedan frazem može imati više značenja i za određenu situaciju treba odrediti najpogodniji prevod. Mnogi su mišljenja da kada neko priča jedan jezik, on zna i prevoditi.

Prilikom pismenog prevoda razlikujemo:

1. potpuno ili skoro potpuno prevođenje – potpuno prevođenje imamo kod frazema koji su „internacionalno“ poznati kao npr. *das schwarze Schaf sein* (biti crna ovca“);
2. u mnogim slučajevima nema adekvatnog prevoda, tako da se prilikom prevođenja moramo služiti drugim metodama;
 - a) tražiti prevod koji odgovara značenju npr. *das Pferd zum Galopp austreiben* (razigrati konja);
 - b) prevoditi sa jednostavnom riječju koja odgovara značenju frazeologizma – ovdje osim sadržaja treba obratiti pažnju i na odabir riječi, npr. *auf der Bärenhaut liegen* (ljenčariti);
3. frazeološki izraz moguće je objasniti pomoću više riječi – ako je potrebno tekst je moguće skratiti ili proširiti, treba imati na umu i da onome tko čita tekst mora biti jasno ono što je napisano, prilikom ovakvog prevoda potrebno je poznavanje izvanjezičnih granica oba jezika.

Dva jezika kontrastirana su sa slijedeće četiri ekvivalencije:

1. totalna ekvivalencija – frazeološki izrazi poklapaju se u jeziku izvorniku i jeziku cilju, npr. *stumm wie ein Fisch* (nijem kao riba), *krepiere wie ein Hund* (crknuti kao pas);
2. ekvivalencija sa parcijalnom leksikalnom diferencijom – frazeme u njemačkom i bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku imaju isto značenje, razlika postoji u leksici, npr. *nass bis auf die Haut* (mokar kao miš);
3. ekvivalencija sa morfosintaktičko-leksikološkom diferencijom – frazeološki izrazi odstupaju na morfosintaktičkoj i leksikološkoj razini, ali značenja su

im ista, npr. *den Bock zum Gärtner machen* (dati jarcu da čuva kupus);

4. slobodni spojevi – frazeološki izraz prelazi u slobodni spoj, npr. *aus dem Schneider sein* (biti na konju).

Prilikom istraživanja ustanovljeno je da njemački frazeološki izraz može imati više prevoda u b/h/s jeziku.

Od 255 njemačkih frazeologizama u b/h/s jeziku imaju slijedeću ekvivalenciju:

71 totalna ekvivalencija	1)
51 ekvivalencija sa parcijanom leksikološkom diferencijom	2)
24 ekvivalencija sa morfosintaktičko-leksikološkom diferencijom	3)
112 slobodnih spojeva	4)

Literatura

- Anić, V., Rječnik hrvatskog jezika. Zagreb, 1998.
- Burger, H., Handbuch der Phraseologie. Berlin/New York, 1982.
- Burger, H., Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. Berlin, 2003.
- Fleischer, W., Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. Niemeyer Verlag, Tübingen, 1997.
- Fleischer, W./Grosse, R., (Hg), Beiträge zur Phraseologie und Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. LS/ZISW/A56 Berlin, 1979.
- Jakić-Hurm., Hrvatsko-njemački jezik. Školska knjiga, Zagreb, 1999.
- Kühn, I., Lexikologie. Eine Einführung. Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1994.
- Matešić, J., O poredbenom frazemu u hrvatskom jeziku. U: Filologija, 8, Zagreb, 1978.
- Matesic, J.; Rittgasser, S.; Eismann, W.; Zur Bestimmung des Phrasems und seiner Anwendung in der Phraseologie, Forschungsbericht: Universität Mannheim (1979).
- Matešić, J., Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik. Nakladni zavod matice Hrvatske, Zagreb
- Otto Sagner Verlag, München, 1988.
- Tanović, I., Frazeologija bosanskog jezika. Sarajevo, 2000.

- Tanović, I., Semantičko stilske odlike frazeoloških jedinica. U: Naša škola, 6, Sarajevo, 1998.
- Röhrich, L., Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten, Verlag Herder, Freiburg, Basel, Wien 1991.

Summary

Riches of a language are valuated by plenitude of phraseological expressions. Therefore the phraseological expressions are exceptionally important for language. With help of phrases we can understand better geographical, political, cultural and spiritual of people. There are some certain difficulties while adopting a language, because there does not have to be an equivalence of phraseological expression between mother tongue and a foreign language that is in progress of adoption. Strict verbal interpretation can lead to misunderstanding. Therefore it is exceptionally important for the one who learns foreign language to understand that phraseological expression is to be learnt as a whole. With phrases we can express something what cannot be described by simple words. For a foreign language learner, phraseology presents the most difficult level of a foreign language adoption.

It is very important to learn to use phraseological expressions properly.